

Het geheim van Frankrijk

*Mythen en monumenten uit Frankrijks
donkere jaren 1940-1944*

Essay

Colofon

ISBN: 978 94 6365 580 4

1e druk 2023

© 2023, Fan Eberhard

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

www.elikser.nl

Drukwerk: CSL digitaal B.V.

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Onderschrift bij foto omslag:

Tijdens de grote razzia's van 16 en 17 juli 1942 deed het wielersstadion, het Vélodrome d'Hiver in Parijs, dienst als verzamelpunt van de meer dan 13.000 buitenlandse Joden die waren opgepakt door de Franse politie in opdracht van de Duitse bezetter. Van daaruit werden ze eerst gedeporteerd naar het doorgangskamp Drancy en vervolgens op transport gesteld naar Auschwitz. Nog geen honderd van hen hebben de oorlog overleefd.

Op de foto is een Franse gendarme te zien die 'gezellig' samen met een SS-officier de lijsten met gearresteerden controleert.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Het geheim van Frankrijk

*Mythen en monumenten uit Frankrijks
donkere jaren 1940-1944*

Essay

Fan Eberhard

Voor Ton en Jos

Inhoud

Voorwoord	11
Monumenten WOII	16
DEEL I: Verdeeldheid vóór WOII	29
Identiteitscrisis na WOI	31
De Derde Republiek	34
Entertainment	36
De Depressie	36
Het Volksfront	39
De Spaanse Burgeroorlog	40
Xenofobie	41
De relatie met Duitsland	43
Hitler	45
DEEL II: Verdeeldheid tijdens WOII	49
A. Oorlog en nederlaag	51
De laatste vooroorlogse zomer	51
Fall Weiss: de oorlog tegen Polen	54
De schemeroorlog, the foney war, la Drôle de guerre, der Sitzkrieg	54
Militaire strategieën	59
Fall Gelb, het Mansteinplan, de Sikkelsnede	62
Erich von Manstein	65
De Duitse opmars door de Ardennen, mei 1940	74
De Blitzkriegmythe	77
L'Étrange défaite: de Vreemde Nederlaag in dagen	77
De Exodus	92
Fall Rot	94
Maarschalk (Philippe) Pétain	98
De Wapenstilstand	101
B. Vichy: De burgeroorlog in Frankrijk tijdens de Duitse bezetting	106
Het ware Frankrijk en de collaboratie	106
Het proces van Riom	114
Vichy-politiek	126
De Nationale Revolutie	129
De collaboratie	134

De 1 ^e Regering-Laval 16 juli – 13 december 1940	134
Montoire: ontmoeting Pétain en Hitler	136
De regeringen-Flandin en –Darlan, 9 februari 1941 - 18 april 1942	139
Vichy en de Franse gijzelaars	144
2 ^e regering-Laval, 18 april 1942 - 17 augustus 1944	145
Mondain Parijs tijdens de Bezetting	151
Vichy en de Joden	157
Definitie van Jood	
a. volgens het Jodendom	157
b. volgens Neurenberger wetten	159
c. volgens de Wet op de terugkeer 1950	160
Antisemitisme in Frankrijk vóór WOII	161
Antisemitisme Vichy	163
Twee systemen	167
Xavier Vallat 1891-1972	170
Het Keerpunt 1942	177
Eerdere razzia's in de bezette zone	178
De terugkeer van Laval	179
Geallieerde landing in Noord-Afrika en bezetting van heel Frankrijk	180
De Franse bevolking en de Joden 1940-1942: onverschilligheid en vijandigheid	183
De Franse bevolking en de Joden 1942-1944: solidariteit en redding	185
De Holocaust in Frankrijk	188
DEEL III: De verdeeldheid bij de bevrijding	191
De Bevrijding	193
Vichy kort voor de bevrijding (van januari tot juni 1944)	193
Portret van Philippe Henriot	194
De Milice	195
Het aandeel van het Verzet in de bevrijding	200
De bevrijding van Parijs	201
Van het ene Slot naar het andere	206
A. Vichy Sigmaringen	206
Het einde van Vichy	206
Céline en Sigmaringen	210
De collabo's in Sigmaringen en hun lot	214
Pétain	214
Laval	224
Bichelonne	231

Rebatet	235
de Brinon	236
Doriot	239
Déat	244
Luchaire	246
Bonnard	247
Châteaubriant	248
Abetz	252
Darnand	254
B. Schloss Itter: De laatste slag	256
Het slot	257
Bestemming	257
De gevangenen	259
Daladier	259
Reynaud	261
Mabire	263
Gamelin	264
Blum & Mandel	265
Jouhaux	267
Bruchlen	268
Borotra	269
Granger	270
Weygand	271
Clemenceau	272
de la Rocque	273
Cailliau	274
Onderlinge relaties	275
Het gevangenisregime	276
Militaire situatie	277
1 ^e Reddingsoperatie: Jack Lee	281
2 ^e Reddingsoperatie: John Kramer	284
3 ^e Reddingsoperatie	284
Het lot van de anderen	286
DEEL IV: Verdeeldheid na WOII	289
De Afrekening	291
Herstel van de orde	291
De Zuiveringen	292

Kaalscheren van vrouwen	293
De processen en de beschuldigden	294
De versplintering van het Verzet	296
Het gevecht om de herinnering	303
Mythen en Narratieven	303
De gaullistische verzetsmythe	304
De communistische verzetsmythe	306
De Algerijnse onafhankelijkheid	308
Vreemdelingen in het verzet	309
Het Joodse verzet	312
Het humanitaire of niet-gewapende verzet	313
Les Tirailleurs Sénégalais	314
Epiloog: Het geheim van Frankrijk	323

Voorwoord

Ooit hadden we een huis in Zuid-Frankrijk. Daarvóór kampeerden we altijd. Een tentje of een oude bus en wat gammele fietsen, we zwierven zomaar wat rond, zonder plan. ‘We gaan naar het Zuiden, we zien wel.’ Dat zeiden we als iemand vroeg naar onze vakantieplannen. Op een dag was het over. Vrij abrupt. Te veel mensen. Overvolle campings. Vous avez réservé, monsieur? Nee, natuurlijk niet. Reserveren deed je niet, dat was geen avontuur. We waren er plotseling klaar mee, met het kamperen en het avontuur. Een huis in een stille

vallei, dat moest het worden. Geen last meer van de ‘Viel zu vielen’. Diep in Zuid-Frankrijk vonden we wat we zochten. Het Frankrijk dat we hadden verloren aan het massatoerisme, het echte Frankrijk, óns echte Frankrijk, La France profonde. In ons dorp tegen de blinde muur van het romaanse kerkje was een bescheiden ruimte uitgespaard voor een rechthoekig monument waarvoor wat morsige vazen met plastic bloemen stonden. ‘Nos héros 1914-1918’ stond erop in gouden letters. Daaronder een twintigtal namen en achter die namen twee jaartallen, de geboorte en veel te vroege dood van deze jonge Fransen, gesneuveld voor *La Patrie* in *La Grande Guerre*, zoals WOI onveranderlijk wordt genoemd.

In elk Frans dorp en in elke Franse stad tref je monumenten aan die de slachtoffers uit de Eerste Wereldoorlog eren. De mooiste vind ik die met bovenop een poilú, de iconische Franse infanteriesoldaat, de gewone jongen met een ransel, een half liter rode wijn en een geweer, de onverzettelijke soldaat die zijn plicht deed en sneuvelde voor zijn land, in de modder en de regen, ergens in de loopgraven van Noord-Frankrijk of België en die nooit werd vergeeten door zijn dorp. Het dorp en heel Frankrijk eerden hun nationale helden met ontroerende teksten als “*Hommage à nos glorieux poilus*”. 1.345.300 Franse soldaten zijn omgekomen in *La Grande Guerre*. Dat was 27 procent van de mannelijke bevolking tussen de 18 en 30 jaar.

Er zijn van die vragen zoals ‘waarom valt de maan niet naar benee’ die heel kort of heel uitgebreid beantwoord kunnen worden. Wat de maan betreft kun je volstaan met het antwoord dat in het heelal geen boven of beneden bestaat. Zoiets heb ik ervaren met de vraag die zomaar een keer bij me opkwam: waarom zie je in Frankrijk zo weinig monumenten voor de slachtoffers uit WOII terwijl in ieder dorp wel de herinnering aan de gesneuvelden van *La Grande Guerre* monumentaal aanwezig is? Wat schuilt er achter dat opvallende verschil in aandacht? Met de zoekterm ‘aantallen Franse slachtoffers WOI en WOII had ik al snel op het internet iets gevonden dat wel eens een antwoord zou kunnen zijn. In de Tweede Wereldoorlog sneuvelden ‘maar’ 212.000 Franse militairen. Veel minder dus dan de bijna anderhalf miljoen van de Eerste Wereldoorlog. Verklaart het geringere aantal waarom er in Frankrijk zo weinig monumenten zijn voor de gevallen uit de Tweede Wereldoorlog? Of is er toch nog iets anders aan de hand? Die vraag heb ik lang laten liggen. Geen urgentie. En toen kwam de coronacrisis en veel vrije tijd. En om die oude vraag te beantwoorden begon ik te lezen over Frankrijk in beide oorlogen omdat ik ervan uitging dat er een verband moest bestaan

tussen die oorlogen en de herinnering. Het aantal Nederlandstalige boeken over het onderwerp viel echter bar tegen: op het eerste gezicht geen enkel. Vreemd. Toch geen onbelangrijk onderwerp zou je zeggen. Uiteindelijk vond ik twee Nederlandstalige boeken over Frankrijk in WOII: 1. *De onbegrijpelijke nederlaag* van de Belgische journalist Bruno Comer en 2. *Frankrijk in oorlog* van H.L.Wesseling. Dat was voor het moment alles. Het boekje van Bruno Comer is een essay dat de functie van de mythes rond de militaire nederlaag van Frankrijk in 1940 tot onderwerp heeft. Het boek van Wesseling is een beknopt overzicht van alle Franse oorlogen vanaf de Frans-Duitse oorlog in 1870/71 tot aan de koloniale oorlogen in Zuidoost-Azië en de Algerijnse onafhankelijkheidsstrijd.

Het prikkelende van het essay van Comer is dat het onderzoekt waarom de officiële verklaringen voor de verpletterende Franse nederlaag tegen Duitsland in 1940 opzettelijk onjuist zijn geweest. Die verklaringen noemt hij mythen. Die nederlaag werd bijvoorbeeld toegeschreven aan de veronderstelde reusachtige Duitse militaire overmacht. Uit onpartijdig cijfermateriaal blijkt echter dat die overmacht helemaal niet bestond. Het zit anders en voor Frankrijk pijnlijker in elkaar en de functie van de mythe is dat pijnlijke te verdoezelen. Een andere mythe die hij noemt, is afkomstig van de Franse opperbevelhebber in 1940, Gamelin. Die schuift na de oorlog de schuld van de nederlaag in de schoenen van de gewone soldaat die geen discipline zou hebben, die verwend was door de luxe van een veertigjarige werkweek, betaalde vakanties en goed eten en drinken. Met die leugen verhulde Gamelin dat de nederlaag was te wijten aan het Franse militaire opperbevel, dus aan hemzelf. Op mythen, leugens, narratieven en hun functie zal ik nog terugkomen.

Via de literatuurverwijzingen in deze eerste boeken en internetsites ‘Vichy Frankrijk’ en ‘De slag om Frankrijk’ ben ik uiteindelijk terechtgekomen bij een aantal historische standaardwerken die je mijns inziens gelezen moet hebben om op de vraag naar de monumenten het ‘echte’ antwoord te kunnen geven. Wat ik heb gelezen en wat ik heb ontdekt, leek me de moeite waard om met anderen te delen. Bij die ‘anderen’ dacht ik in de eerste plaats aan studenten die op zoek zijn naar een scriptieonderwerp, maar ook aan licht francofielen, mensen die net als ik houden van Frankrijk en geïnteresseerd zijn in haar geschiedenis.

Het is een struis geschrift geworden dat ik aanvankelijk vanwege zijn omvang geen essay durfde te noemen. Bij nader inzien voldoet het manuscript ondanks zijn omvang aan de definitie van essay: een beschouwend stuk met

een vraagstelling en een conclusie. Die vraagstelling, de conclusie, de citaten, weergaven en opmerkingen zijn van mij. Wat de historische feiten betreft, doe ik geen enkel beroep op originaliteit, wat ik schrijf ontleen ik aan een aantal belangrijke historici die voor mij helden zijn omdat zij door zelfstandig bronnenonderzoek en kritische analyse een nieuw verhaal vertellen dat de plaats inneemt van de chauvinistisch geverniste geschiedschrijving die tot 1970 in Frankrijk standaard was. Al met al is het essay uitgroeid tot het compleetste overzicht van Frankrijks Dark Years in de Nederlandse taal.

De verschijning in 1972 van het baanbrekende boek *Vichy France* van Robert O. Paxton werd door historici een copernicaanse wending genoemd omdat het leidde tot een totaal andere visie op het Vichybewind dat na de nederlaag in 1940 onder leiding van maarschalk Pétain aan de macht kwam. In de tijd dat Paxton zijn onderzoek deed, waren de meeste Franse archieven voor individuele onderzoekers gesloten. Dat gold echter niet voor de Duitse archieven van de Wapenstilstandscommissie te Wiesbaden. Die waren bij de bevrijding door de Amerikanen in beslag genomen en toegankelijk gemaakt voor onderzoek. In die archieven trof Paxton gedetailleerde verslagen aan van de onderhandelingen tussen Vichy-Frankrijk en Nazi-Duitsland over een definitieve vredesregeling. Uit die bron is een groot deel van Paxtons onderzoek voortgekomen. In 1981 verscheen het boek van Marrus & Paxton: *Vichy France and the Jews* dat opnieuw groot opzien baarde omdat het afrekende met de mythe dat de anti-Joodse maatregelen door het Vichyregime onder druk van de Duitse bezetter waren genomen. Ook het boek van Karl Heinz Frieser *The Blitzkrieg Legend* is een baanbrekende studie. Centraal staat de vraag of de oorlog van Duitsland tegen Frankrijk in 1940 wel een Blitzkrieg was en wat precies onder dit begrip moet worden verstaan. Frieser is een militair historicus die in de Duitse archieven over dit onderwerp onbekend en onthullend materiaal heeft opgediept dat aantoont hoe de Duitse overwinning is behaald door slechts enkele pantservedivisies onder leiding van twee of drie briljante generaals die de bevelen van Hitler negeerden om hun strategische opvattingen te realiseren. Over *La Défaite*, de Nederlaag, schreef Alister Horne de klassieker *To Lose a Battle, France 1940*. Het boek is al wat ouder, verschenen in 1969, maar geeft een uitstekend geschreven dag-tot-dagrelaas van personen en gebeurtenissen tijdens *Fall Gelb*, zoals de militaire operatie tegen Frankrijk en Engeland door de Duitse militaire staf werd genoemd. Het volledigste werk over Frankrijk in de jaren voor, tijdens en na de Duitse bezetting is het boek *France, The Dark Years 1940-1944* van Julian Jackson uit 2001. Daarin wordt uitgebreid ingegaan op de cultuur, de politiek en de sfeer van

het vooroorlogse Frankrijk, op het Verzet, met al z'n vertakkingen en ontwikkelingen en natuurlijk op Vichy. Voor wie niet de tijd heeft meer te lezen, is het dicht bedrukte boek van iets meer dan 600 pagina's voldoende om te begrijpen wat er zich in de *dark years* van Frankrijk heeft afgespeeld. Ik zou willen dat dit boek in het Nederlands werd vertaald waardoor de inhoud ook toegankelijk kan worden voor mensen die niet graag Engels lezen of moeite daarmee hebben. Alle teksten die ik ontleen aan de boeken die ik heb gelezen, worden door mij in het Nederlands weergegeven. Over de blijvende impact van de oorlog op de Fransen en de felle reacties die boeken en films over Vichy en de collaboratie tot voor kort hebben kunnen oproepen, gaat het beroemde boek van de Franse historicus Henry Rousso, *The Vichy Syndrome*. Ik bewonder vooral zijn eerste werk *Un Chateau en Allemagne* (1980) dat gaat over het einde van het Vichybewind en de Parijse ultra-collabo's die na de landing van de geallieerden in 1944 Frankrijk ontvluchtten en in het Zuid-Duitse stadje Sigmaringen bij het Zwarte Woud een Madurodam-Frankrijk vestigden waar ze een acht maanden durende tragikomedie opvoerden in een parallelle werkelijkheid die ze voor het 'echte' Frankrijk verklaarden. Het boek is uniek vanwege zijn onconventionele stijl en humor. In zijn voorwoord bij de hernieuwde uitgave in 1980 onthult Rousso dat het boek was bedoeld als historische ondersteuning voor het draaiboek van een film over Pétain en Laval die er nooit is gekomen. Wie Frans kan lezen, zal genieten van een zeer verfijnde ironie. Maar de meest fameuze chroniqueur van Sigmaringen blijft Louis-Ferdinand Céline met zijn boek *D'un Château l'autre* dat ik in de Nederlandse vertaling van Frans van Woerden las en citeer. *Fighters in the Shadows*, van Robert Gildea uit 2015, is geheel gewijd aan het verzet in Frankrijk en draagt als verklarend bovenschrift *A New History of the French Resistance*. Ik vertaal hier de achterflap van het boek: 'De geschiedenis van het Franse verzet is essentieel voor de Franse identiteit, maar het is een verhaal dat werd gebaseerd op mythen. Het verzet was niet eenvoudigweg een poging om het land te bevrijden van de Duitse bezetting, het was deel van een Europese antifascistische strijd, waaraan Spaanse republikeinen, Italiaanse en Duitse antinazi's, Joodse verzetsstrijders en de christelijke onderduik- en opvangorganisaties deelnamen. Robert Gildea keert in zijn boek terug naar de getuigenissen van degenen die bij het verzet betrokken waren en vraagt zich af wie zij waren en wat hen dreef om de verschrikkelijke risico's te nemen, die zij namen. Zo komen de verhalen van vrouwelijke verzetsstrijders voor het voetlicht die eerder door de geschiedenis waren genegeerd.' Daaraan wil ik nog toevoegen dat het boek ook de naoorlogse strijd laat zien die uiteenlopende groepen en bewegingen hebben moeten voeren

voor de erkenning van hun rol in het Verzet tegenover de overheersende gaullistische en communistische geschiedschrijving.

Deze boeken vormen de hoofdpijlers van mijn essay. Daarnaast heb ik secundaire literatuur bestudeerd en talloze sites op het internet bezocht. Die zal ik bij de verschillende deelonderwerpen vermelden. Veel plezier heb ik beleefd aan het bekijken van films en documentaires op You Tube. Een aantal zal ik noemen ter illustratie van een bepaalde visie. Zo is er in de documentaire *L'enigme René Bousquet* een interview met François Mitterand te zien waarin de voormalige socialistische president zich woordvoerder maakt van de gangbare gaullistische visie over Vichy. In Frankrijk was er een wekelijkse uitzending op TV-2, "*Dossiers de l'écran*" geheten, die veel materiaal over Vichy heeft vertoond van 1967 tot 1991 dat gedeeltelijk nog op You Tube is te zien. Voor degenen die wat moeite hebben met het Frans, is het nadeel dat de uitzendingen op You Tube niet zijn ondertiteld.

Bij vier onderwerpen die weinig of geen aandacht kregen in de hoofdwerken, sta ik wat langer stil omdat ze me van belang leken voor het onderwerp. Het zijn: het proces over de daders van de massamoord op de inwoners van het dorp Ouradour in de Limousin, het proces van Riom tegen de veronderstelde verantwoordelijken voor *La Défaite*, de militaire nederlaag in 1940, het bizarre verhaal van de laatste dagen van het Vichyregime in het Disney-achtige kasteel van het Zuid-Duitse Sigmaringen en misschien wel de laatste slag van WOII: de bevrijding van de Franse VIP-gevangenen, in het Duits *Ehrenhäftlinge*, uit het belegerde Schloss Itter, ook zo'n Disney-achtig kasteel. De VIPs werden door de nazi's gevangengehouden als mogelijke ruilwaar, het waren in feite gijzelaars die ondanks het luxe detentieregime voortdurend met de dood werden bedreigd.

Aan de hoofdstukken over Sigmaringen en Schloss Itter heb ik een overzicht toegevoegd van de belangrijkste personen uit het hele drama: een portrettengalerij. 'Overzicht' klinkt wat droog, maar is het niet. Wie de moeite neemt om de korte beschrijvingen te lezen, begrijpt beter wie deze mensen waren, wat hen dreef en wat hun lot was.

Monumenten WOII

Terug naar mijn vraag over de monumenten. De detectiveliteratuur kent globaal twee genres: de 'Who done it' en de 'Why done it'. Dit essay is een 'Why done it': ik begin met de plot en probeer vervolgens inzichtelijk te maken

waarom het zo is gelopen. Kort samengevat komt het hierop neer: Terwijl de monumenten uit WOI door hun alomtegenwoordige uniforme beeldtaal de eenheid van het Franse volk in de jaren 1914-1918 belichamen, zijn de gefragmenteerdheid en het ontbreken van uniformiteit in de monumentale nagedachtenis aan de slachtoffers uit WOII een teken of symptoom van de onderlinge verdeeldheid van de Fransen vóór, tijdens en na de oorlog. Frankrijk had de Eerste Wereldoorlog met de *Union Sacrée*, een samenwerkingsverband van alle politieke partijen, op het nippertje gewonnen, anders gezegd, net niet verloren. Het land kreeg de gebieden Elzas en Lotharingen terug die het in 1871 had moeten afstaan aan Duitsland. Frankrijk was trots op zijn pyrrusoverwinning en trots op zijn heldhaftige soldaten, met als icoon de dappere *poilu*. Er werd geen onderscheid gemaakt tussen de slachtoffers: het waren gewone Fransen uit gewone Franse dorpen en steden. Het deed er niet toe of ze uit Bretagne of uit de Gard kwamen, of ze Jood, Pool, socialist of bourgeois waren, er waren alleen maar Fransen. Rond 1925 verrezen overal in het land de oorlogsmonumenten die we allemaal kennen. Soms in de vorm van een simpele stèle met daarop rijen namen van de gevallen en hun leeftijd. Andere tonen een in brons gegoten frontsoldaat met het geweer en bajonet strijdvaardig gericht op de imaginaire vijand. Een andere keer is er alleen een zegekrans of een haan als symbool van de overwinning. Maar in alle gevallen gaat het om helden, ‘onze helden’ wel te verstaan en hun strijd was niet voor niets geweest. Dat Frankrijk had gewonnen in 1918 is ook een erg belangrijk verschil met WOII. Het Franse leger leed in 1940 een beschamende nederlaag tegen Duitsland. Het grootste landleger van Europa werd in enkele dagen tijd vernietigd en op de vlucht gejaagd. Hele legereenheden gaven zich over of vluchtten in paniek, met achterlating van hun wapens. Natuurlijk hebben de Fransen ook dapper gevochten, maar het overheersende beeld is toch dat van chaos en verwarring onder de troepen. 1,3 Miljoen manschappen, zowat het hele leger werd in krijgsgevangenschap afgevoerd, eerst naar kampen in eigen land en later naar Duitsland. En daar is het gebleven tot de bevrijding in 1945. Het is lastig in de militaire prestaties van Frankrijk tijdens WOII heroïek te ontdekken. En na de nederlaag, *La défaite*, kwam ook nog onder leiding van maarschalk Pétain in Vichy een ultra-rechts, autoritair regime aan de macht dat een burgeroorlog begon tegen politieke tegenstanders als socialisten, communisten en radicalen, en tegen Joden, vrijmetselaars en vluchtelingen, een regime dat intensief collaboreerde met de Duitse bezetter. Kortom, een duistere periode die heel veel Fransen na de oorlog het liefst zo snel mogelijk wilden vergeten.

De Franse geschiedenis van WOII is de geschiedenis van een verdeeld volk

en die vertaalt zich in de beeldtaal van de monumenten voor de gevallenen in die WOII. In de eerste plaats zijn er veel minder monumenten dan voor WOI, zeker niet in elk dorp of elke stad. De tekst 'Voor onze helden' komt er niet op voor. Er waren geen helden. Het gaat om gevallenen *'morts pour la patrie'* en zeker niet 'onze' gevallenen. Er is opvallend weinig 'ons'. De meeste aandacht van de monumenten gaat naar de Engelse en Amerikaanse militairen die sneuvelden op de stranden in Normandië tijdens de invasie. Dát waren nog eens helden, alleen, die waren niet van 'ons'. Er zijn ook monumenten voor de Joodse slachtoffers van de Holocaust en voor de mensen die in het verzet hebben gezeten, onder wie veel communisten, veel Joden en veel vreemdelingen: Spanjaarden, Polen, Duitsers. En ten slotte zijn er begraafplaatsen voor gesneuvelde Franse militairen.

Ik begin dit essay met een verslag over het nationaal monument Ouradour-sur-Glane omdat naar mijn gevoel daarin op de meest dramatische manier het probleem van Frankrijk en de monumenten uit WOII tot uitdrukking komt. Dat probleem, ik zei het al, heet verdeeldheid. Frankrijk was voor en tijdens WOII een diep verdeeld land en dat bleef het bij en na de bevrijding. Dat zijn dan ook de delen van dit essay die na het hoofdstuk over het 'nationaal' monument Ouradour-sur-Glane volgen.

Ouradour-sur-Glane: monument van verdeeldheid

foto Gvdbor wkp

De commotie rond het nationaal monument Ouradour en het proces tegen de verdachten van de massamoord op de inwoners van het stadje of dorp illustreren precies hoe de onderlinge verdeeldheid van de Fransen een uniforme monumentale verbeelding van de oorlog in de weg heeft gestaan. Dit zijn de feiten die ik ontleen aan de uitstekende website: *In a Ruined State*, Chapter 5, *The Trial at Bordeaux 1953*, van Michael Williams. Ik kies voor een vrij gedetailleerde, zij het niet letterlijke, weergave van hoofdstuk 5, omdat zowel de waarheid als de pijn vaak in de details zitten.

Tegen het einde van de tweede wereldoorlog werd in het vredige dorp Ouradour-sur-Glane, 22,8 km ten noordwesten van Limoges, een bloedbad aangericht waarbij 642 mannen, vrouwen en kinderen door een eenheid SS'ers op gruwelijke wijze werden vermoord. Het dorp werd vervolgens door brand verwoest.

Op 10 juni 1944 reed een gemotoriseerde SS-eenheid, de 3^e compagnie bestaande uit zo'n 150 man, van het 1^e bataljon van het Führerregiment van de

2^e Panzer Divisie, *Das Reich*, het dorp Ouradour-sur-Glane binnen en sloot alle toegangs- en uitvalwegen af.⁰¹

De burgemeester van het dorp, Jean Desourteaux, werd verteld dat de militairen kwamen voor een identiteitscontrole en dat iedereen zich moest verzamelen op de *Champ de Foire*, het marktplein. Nadat alle inwoners waren bijeengedreven op dit plein, gaven de SS'ers tegenover de dorpingen een andere reden voor hun komst. Het zou nu gaan om verborgen wapens, explosieven en contrabande. Vrouwen en kinderen werden gescheiden van de mannen en opgesloten in de kerk. De mannen werden verdeeld over verschillende schuren in het dorp die vervolgens hermetisch werden afgegrensd. Een paar dorpingen waren bij het zien van de SS-kolonne de velden in gevlucht omdat ze het niet vertrouwden en anderen waren toevallig voor werk of om andere redenen elders.

Toen alle inwoners waren ingesloten, begon de massamoord. Een uit rookgasgranaten samengestelde bom bedoeld om de bijeengedreven vrouwen en kinderen te verstikken, werd in het midden van de kerk aangestoken. Het explosief verspreidde weliswaar een dikke zwarte walm, maar faalde als verstikkingsmiddel. Een deel van de vrouwen en kinderen probeerde te vluchten en forceerde de deur naar de sacristie, anderen zochten een schuilplaats achter het altaar. Daarop gooiden de SS'ers handgranaten in de groep en schoten met automatische geweren op iedereen die bewoog. De kerk lag bezaaid met lichamen. Een aantal slachtoffers was nog in leven. De SS'ers overdekten alle lichamen met hout en stro en staken dat in brand. Uit later onderzoek is gebleken dat veel slachtoffers levend waren verbrand. Slechts één vrouw wist te ontkomen door uit een opengebroken kerkraam achter het altaar te springen, alle anderen vonden de dood.

Op datzelfde moment begon elders in het dorp de SS met mitrailleurs in de schuren te schieten waarin de mannen opgesloten zaten. Er werd met opzet laag geschoten waardoor de mannen wel ernstig gewond maar niet gedood werden. Vervolgens werden de schuren in brand gestoken. Veel mannen die zich niet meer konden bewegen door hun verwondingen, werden zo levend verbrand. Vijf van hen wisten te ontkomen.

Intussen doorzochten andere soldaten het dorp op zoek naar mensen die

01 Voor de goede orde: een compagnie is een legereenheid bestaande uit 70-250 man, een bataljon bestaat uit 2-6 compagnieën, dus zo'n 300-1000 man, een regiment wordt gevormd uit 2 of meer bataljons, in totaal 2000-3000 man en ten slotte: een divisie bestaat uit 2-4 regimenten, in totaal 10.000-20.000 man.